

MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER I PRAKTIKEN

Rapport från ett EU-projekt

MARIA HAGBERG, CRIS MCCURLEY OCH YEVGENIYA AVERHED

Sedan 2011 har Folkuniversitetet i Uppsala arbetat med EU:s Daphne-program som fokuserar mänskliga rättigheter, i synnerhet för att motverka genusbaserat våld och fördomar. Ett av projekten inom Daphne-programmet hade som målsättning att ta fram ett spel med olika ämnesområden för nyanlända för att ge samhällsinformation kombinerat med kunskap om mänskliga rättigheter. Projektet utmynnade i en coachutbildning och ett spel på ett flertal migrantspråk. Spelet, som döptes till Fatima, var upplagt som en studiecirkel och användes framgångsrikt i de deltagande EU-länderna, vid den tiden Grekland, Portugal, Storbritannien och Sverige.

Projektet Fatima syftade till att motverka och förebygga hedersrelaterat våld och förtryck genom att utbilda och medvetandegöra migranter om skrivningarna i Europakonventionen om mänskliga rättigheter, FN:s deklaration om att avskaffa våld mot kvinnor och våld i nära relationer, FN:s Barnkonvention samt FN:s Kvinnokonvention. Fatima utformades som ett pedagogiskt verktyg i form av ett brädspel med viktiga kunskaper om rättigheter och skyldigheter för att klara sig i det nya landet. Brädspelet omfattade 70 kort avsedda för unga och 70 kort avsedda för vuxna, en handbok på 80 sidor för coacher och ett digitalt Word-dokument på engelska, svenska, portugisiska, grekiska, arabiska, farsi, spanska, franska och swahili. Spelet har en spelplan där man flyttar fram pjäsen med en särskild tärning och 70 frågor kopplade till de olikafälten. De områden som tas upp är: allmän information om mänskliga rättigheter, familj, barnomsorg, utbildning, social välfärd, arbete, lagstiftning och hälsa. Spelet är specifikt ämnat för etniska minoriteter och för att underlätta i arbetet med familjer med denna bak-

grund. Coacherna var särskilt utbildade för att leda kurserna och hade oftast samma etniska bakgrund som deltagarna i studiecirkeln. Det unika var att deltagarna själva fick gå ut i samhället och ta reda på svaren på den fråga de fått och sedan berätta för gruppen nästa vid tillfälle. Gruppdiskussioner ingick således som ett självklart moment i spelet.

Vi har genomfört tre EU-projekt sedan 2011. Det första var *Mänskliga rättigheter i praktiken* då vi utformade underlaget för spelet i mänskliga rättigheter. Detta finansierades genom EU:s Integrationsfond. Det andra var *Preventing violence by education and dialogue through immigrant NGOs* och finansierades genom EU:s Daphnefond. I det projektet användes spelet om mänskliga rättigheter genom att utbildade coacher höll studiecirkel i invandrarorganisationer. Ofta hade de samma ursprung som kursdeltagarna och talade samma språk. Det tredje projektet är det som presenteras här och det heter *HR in Practice – Human Rights as a part of language training to prevent HRV and harmful practices in the communities* och också det finansierat genom EU:s Daphnefond.

Detta tredje projekt syftar till att utbilda flyktingar och migranter om mänskliga rättigheter, demokrati och jämställdhet i deras nya samhälle. Mycket av fokus har legat på att inkludera mänskliga rättigheter och våldsprevention på ett naturligt sätt i integrationen av nyanlända. Anledningen till detta fokus är dels viljan att fortare få in de nyanlända som aktiva medborgare i deras nya hemländer, dels föresatsen att möta en del av de traditionella och religiösa föreställningar som kan motverka integration. En del av de nyanlända kommer från totalitära stater med religiös lagstiftning vilket inte är kompatibelt med sekulära demokratiska rättssystem. Fem EU-länder har deltagit denna gång. Storbritannien (som anslöt sig före Brexit), Tyskland, Sverige, Portugal och Grekland. Projektet ingår, liksom tidigare projekt, i EU:s Daphne-program som är finansierat av EU-kommissionen. De länder som ingår i projektet deltar genom följande organisationer:

The Iranian & Kurdish women's rights organisation (IKWRO) i Storbritannien är en ideell organisation som grundades 2002 för att representera kvinnor och flickor från Mellanöstern, Nordafrika och Afghanistan som i majoritetssamhället riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck, tvångsäktenskap, barnäktenskap, kvinnlig könsstympning samt våld i nära relation eller som löper risk att överges. IKWRO öppnade sitt första specialiserade skyddade boende i maj 2015. IKWRO medverkar också i kampanjer för att förändra samhället, påverka lagstiftarna och förbättra lagstiftning för flickor och kvinnor med migrantbakgrund.

Papataya i Tyskland erbjuder hjälp och skydd till flickor och unga kvin-

nor med migrantbakgrund som har flytt sina hem på grund av skadliga sedvänjor av religiös eller traditionell natur och till de som utsätts för våld i nära relationer och starka hot från sina familjer. Papataya driver ett hemligt skyddat boende sedan 1986 och firade nyligen sitt 30-årsjubileum. De har genom sitt kriscenter hjälpt mer än 1800 flickor och unga kvinnor. De har samarbetat med Albatross som är ett interkulturellt språkcenter för språkundervisning för flickor från 8 års ålder och uppåt och med olika bakgrund.

Folkuniversitetet i Sverige är ett nationellt center för vuxenutbildning som erbjuder mängder av fortbildning på olika nivåer såväl i Sverige som i flera europeiska länder. Organisationen grundades 1954 och är nu ledande när det gäller vuxenutbildning och livslångt lärande i Sverige. Huvudsyftet för Folkuniversitetet är att förbättra inkludering, sprida kunskap om mänskliga rättigheter, jämställdhet och demokrati genom en öppen vuxenutbildning i samarbete med civilsamhället, statliga institutioner och andra intressenter. Internationella avdelningen på Folkuniversitetet har aktivt påverkat utvecklingen av transnationella och internationella projekt under de senaste 20 åren. Utvärdering om hur projektet "Human rights as a part of language training to prevent honour-based violence and harmful practices in the communities" har tagits emot när det spridits i projektländerna har genomförts av journalisten Joakim Medin, som har stor internationell erfarenhet inte minst från krigsområden.

Kerigma i Portugal är ett institut för innovativ och social utveckling i Barcelos. De arbetar med social intervention och vuxenutbildning. I detta projekt har de samarbetat med ett språkcenter på universitetet med särskild inriktning på migrantorganisationer.

Dimitra education & consulting är en av de största organisationerna med träningscenter i fem städer i Grekland. Sedan 1989 har DIMITRA erfarenhet av att hålla utåtriktade utvecklingsprojekt med inriktning på metoder och stödstrukturer för utbildare inom den ideella sektorn, den offentliga sektorn och den privata sektorn. De möter migranter inom ett flertal områden. DIMITRA har varit aktiv i utveckling och implementering av program som tagits fram för att sprida mänskliga rättigheter och jämställdhet samt förebygga våld i nära relationer genom att utbilda handledare inom dessa områden.

The centre for gender studies (<http://www.genderstudies-panteion.gr/en/>) är ett forskningslaboratorium som är knutet till Panteion University i Aten. Centret grundades 2006 för att sprida kunskap om och bevaka det genusvetenskapliga forskningsfältet inom socialpolitik och jämställdhet på en internationell, europeisk nivå likväl som på en nationell och lokal nivå.

Varje deltagarland i projektet producerade en lärobok i språkundervisning utifrån vårt gemensamt framtagna material för nyanlända och andra berörda. Självklart skedde en viss anpassning efter respektive lands system. Boken ger, förutom språkutbildning, även kunskap om demokrati och mänskliga rättigheter. Boken har tagits väl emot i de länder som har introducerat den. Boken används som del i språkundervisning eller i studiecirkelar beroende på vilket system som råder i det berörda landet när det gäller språkintröduktion för nyanlända.

Samarbetet med kvinnoorganisationerna IKWRO i Storbritannien och Papatya i Tyskland har varit medvetet då en del kvinnor är svåra att nå i den traditionella undervisningen. I synnerhet de kvinnor som är strängt kontrollerade av det manliga kollektivet eller av traditionella sedvänjor baserade på religion och tradition.

Vi har intervjuat deltagarna i projektet efter en på förhand uppgjord intervjuguide som innefattar en kort introduktion av deras funktion och ansvar i projektet samt frågor gällande varför de ingått i projektet, vilken målgrupp de avser nå med sin medverkan, eventuella hinder de stött på före eller under projektet, om de upplevt några fördelar med sitt deltagande i projektet samt huruvida de har haft tillräckligt med resurser i form av personal och ekonomiskt stöd. Dessutom har vi efterfrågat deras egna idéer för spridning av projektet, deras förväntningar på projektet, om de anser att det finns behov av detta projekt och hur det i så fall kan det utvecklas, samt huruvida de skulle rekommendera andra att delta i denna typ av projekt och slutligen deras tankar om framtiden.

Anmärkningsvärd är den skeva könsfördelningen som återkommer i alla intressenters rapportering. I synnerhet har det varit synligt i fråga om de ensamkommande. De har i huvudsak utgjorts av unga män. Anledningarna som förts fram borde ha föranlett en tydlig genusanalys. Flickor och kvinnor i flera länder kan eller får inte röra sig fritt i det offentliga rummet och den patriarkala kontrollen är stark. Många för även fram oron för att utsättas för olika övergrepp såsom sexhandel, barn- och tvångsäktenskap och våldtäkt som en anledning till att så få av de ensamkommande utgörs av flickor och kvinnor. Samtidigt förekommer dylika övergrepp i ökad omfattning i krigsområden och flyktingläger vilket gör det motsägelsefullt att flickor och kvinnor stannar kvar i dessa områden. Troligare är en medveten satsning på män som skickas iväg från avsändarländerna.

Andelen flyktingar och migranter har ökat stort under de senaste åren. Under åren 2015–2016 kom ett stort antal flyktingar från krigszoner i bland annat Syrien, Irak, Afghanistan, Eritrea, Sudan och Ukraina. Många mig-

ranter har även kommit på grund av ekonomiska skäl och då till största delen på grund av fattigdom, svält och missväxt i hemländerna.

För alla involverade länder, men även andra, finns ett mycket stort behov av språkinläring och av att överbrygga kulturkrockar, både idag och i framtiden. Lärdomarna från arbetet mot hedersrelaterat våld är mycket viktigt för att inkludera kvinnors rättigheter i utbildningen. Kunskapen från det tidigare projektet Fatima, spelet ”lära genom att göra”, är nödvändig att ta tillvara menar de deltagande länderna. Spelet är översatt till ett flertal minoritetsspråk och används i folkbildande syfte av de ideella organisationer och studieförbund i de olika europeiska länder som har tillgång till det. Redan i början av projektet var vi överens om att använda delar av de erfarenheter vi uppnått då, i synnerhet då det gällde att nå våldsutsatta kvinnor, både inom nationella minoriteter, och inom migrantgrupper i respektive mottagarland.

Vissa projektdeltagare betonade tidigt vikten av att utöka denna inläring till befolkningen i allmänhet, speciellt när det gäller jämställdhet och mänskliga rättigheter. Även i demokratiska länder är kunskapsnivån om dessa ämnen fortfarande bristfällig. Deltagarna var alla mycket positiva till projektet trots brist på resurser, såsom pengar, personal och tid. Det har tydligt visat sig att de olika intressenterna haft väldigt olika förutsättningar i sitt deltagande.

Storbritannien har fokuserat på informationskampanjer till nyanlända flickor och kvinnor när det gäller deras grundläggande mänskliga rättigheter. Detta är något som de arbetat med i många år men som nu formaliserats och intensifierats med projektets hjälp. Liksom Papatya har de haft svårt att upprätta naturliga kontakter med utbildningscentra och de har därför avsatt mycket resurser för detta ändamål. I Storbritannien är det inte obligatoriskt att lära sig det nya språket och en omfattande privatisering av dessa centra har komplicerat det ytterligare. Kvinnor som isoleras i sina hem är en målgrupp man försökt nå i större utsträckning. Både Papatya och IKWRO menar att det är lättare att få kontakt med dem då de tillåts delta i könssegregerade miljöer i början, det vill säga i miljöer där enbart kvinnor ingår, och en delpartner i Storbritannien, Angelou Centre i Newcastle, säger samma sak. Det viktigaste är till att börja med att nå kvinnorna.

Tyskland har med hjälp av Papatya bidragit med expertkunskap då det gäller fallbeskrivningar och övningar om genusbaserat våld, inte minst hedersrelaterat våld, i den del av materialet de producerat inom ramen för projektet. Detta är en viktig del i utbildningsmaterialet. Papatya hade önskat att de hade haft ett närmare samarbete med tyska språkcentra redan från

början av projektet, vilket de inte hade. Trots detta har de vid projekttidens slut och i samband med spridningen samarbetat mycket framgångsrikt med sådana språkcentra.

Portugal har ansvarat för projektets Facebooksida. De har också regelbundet producerat ett lättillgängligt nyhetsbrev. Båda dessa informationskanaler har varit viktiga för att sprida information om projektet. Denna information har översatts till de deltagande länderna för en gemensam och framgångsrik mediastrategi. Projektdeltagarna från Portugal har dessutom sett till att en gemensam artikel publicerats i sin helhet i en nationell akademisk tidskrift om språkinläring (<http://babelium.ilch.uminho.pt/2018/02/28/human-rights-as-a-tool-for-integration-for-migrant-communities>). Portugal har gett EU ett mycket generöst erbjudande om att ta emot fler flyktingar som kan stanna, men ytterst få har kommit än så länge. Många av de flyktingar och migranter som kommer till Portugal är från Ukraina, Vitryssland och Moldavien, men även ekonomiska migranter kommer till Portugal på grund av landets gynnsamma skattesystem för pensionärer från andra EU-länder, och på grund av Brexit.

Grekland accepterade många flyktingar trots den ekonomiska krisen. Av projektdeltagarna är landet också den yttersta gränsen mot Asien och Nordafrika. Tyskland och Sverige hade generösa mottagningsregler i början, som senare begränsades. Sverige tog emot flest flyktingar per capita år 2015. Storbritannien och Portugal tog emot färre flyktingar men har en lång historia med migranter från forna kolonier och protektorat i Latinamerika, Asien och Afrika. Grekland är en långvarig partner i alla projekt i det här ämnet sedan 2011 och ansvarar för webbsidan, men även för den akademiska kvantitativa utvärderingen genom Panteion University. Sverige är genom Folkuniversitetet initiativtagaren från början, och leder hela projektet. De flesta europeiska länder har, liksom Grekland, en sjunkande nativitet och en åldrande befolkning och är stort behov av en ökande befolkning.

Sverige som projektägare har haft möjlighet att nå målgruppen redan under tidigare projekt, genom ett redan uppbyggt kontaktnät med ideella organisationer och studieförbund. Likaså har Grekland det då de varit med i tidigare projekt. Dock upplever Sverige att flickor och kvinnor som utsätts för stark kontroll av sina nätverk har samma svårigheter som övriga intressenter upplever. De behöver i mycket hög grad nås av den information och kunskap som sprids genom språkprojektet. Även männen, inte minst de unga männen, har varit en viktig målgrupp för att positivt påverka förtryckande värdesystem.

Joakim Medin, som varit externutvärderare och undersökt hur den läro-

bok som producerats tagits emot drar slutsatsen att intervjuer och fältstudier visat att pilotkurser varit nyttiga och användbara oavsett i vilket kontext de har använts. Materialet har kunnat användas både av nyanlända och de som varit länge i landet. Av allt att döma har exemplen från de fem länderna genom att kombinera en introduktion i mänskliga rättigheter med språkinläring följt rekommendationerna från de europeiska målområdena och det har visat sig både möjligt och värdefullt att förfara på detta sätt.

Mänskliga rättigheter i praktiken har bevisligen varit användbar både för nyanlända migranter och flyktingar och de som vistats länge i landet. Papatya i Tyskland berättar till exempel följande: ”Vi publicerade boken den 15 januari 2018 och har haft en enorm framgång med den. Det har kommit förfrågningar från åtskilliga bibliotek och det tyska institutet för mänskliga rättigheter har beställt den.” Och Kerigma i Portugal meddelar: ”Vi har fått möjlighet att publicera vår gemensamma artikel i sin helhet i en akademisk tidskrift för universitetet i Minho. Den kommer att publiceras i oktober 2018 men den kommer även att publiceras på universitetets hemsida.”

Mycket av arbetet sker fortfarande på ideell basis vilket samtliga intressenter kritiserar. För att kunna vara hållbart måste det finnas obligatorisk kunskap i all språkundervisning i alla länder som tar emot migranter och flyktingar. Policyskapare och civilsamhälle måste involveras i hög utsträckning.

Samarbete mellan EU-länderna är och kommer att förbli en nödvändighet och behoven kommer att öka. Krigen, miljökriserna och fattigdomen kommer inte att ta slut inom en snar framtid, och detta är ett långsiktigt arbete för alla involverade. Flyktingar och migranter väntar i årtal i sina värdländer eller i transit för att få sina tillstånd eller deporteras, och under den tiden ska de leva i värdighet. De kan lära sig språket och utföra något lätt arbete under tiden utan att fastna i ovärdiga förhållanden. Detta kan vara det bästa sättet att utöva mänskliga rättigheter på och även för att undvika kulturkrockar och våld, såväl idag som i framtiden. I de länder många flyktingar kommer från har några av staterna utfärdat reservationer för de mänskliga rättighetsdeklarationerna i allmänhet, och kvinnors rättigheter och Kvinnokonventionen (CEDAW) i synnerhet.

Kvinnor, barn och HBTQ-personer är de mest utsatta grupperna. Jämställdhetsperspektivet i flyktingflödet är en viktig aspekt att ha i åtanke. I nästan alla siffror från intressenterna är huvuddelen migranter runt 60 % män och 30 % kvinnor. Portugal är ett undantag där det nästan är jämställt. Ojämställdheten har negativ påverkan både för värdlandet och det land migranterna flytt från. De ekonomiska kriserna, som speciellt påverkar Grekland

och Portugal hårt, har även skapat en ny migrantgrupp, nämligen billigare arbetskraft från Östeuropa och från låginkomstländer i Afrika och Asien. Några av dessa människor stannar länge, men många stannar endast ungefär sex månader åt gången. Grekland har föreslagit en portal för att man enkelt ska kunna få information om sina grundläggande rättigheter i Europa, och sedan ett ytterligare steg för dem som kommer att stanna mer permanent.

Gemensamma lärdomar från intressenterna är att det inte finns tillräcklig finansiering för det här viktiga projektet, det finns inte heller tillräckligt med tid, det är för mycket ideellt arbete som har en negativ effekt på projektets kvalitet samt hållbarhet över tid. Alla intressenter säger att projektet är viktigt, att det behövs och bör vara en obligatorisk del i mottagandet av flyktingar och migranter i landet.

Policyskaparna måste involveras och en garanterad finansiering måste sättas upp på såväl EU-nivå som nationell nivå. Det pågående projektet vid Folkuniversitetet och motsvarigheter i andra involverade länder är av stor vikt.

Slutligen kan vi konstatera att vi tillsammans måste besegra fördomar och våld, och integrera alla medborgare i samhället med jämställda mänskliga rättigheter.

Maria Hagberg

MA i socialt arbete, utbildare, författare och internationell kvinnorättsaktivist
mariahagberg57@hotmail.com

Cris McCurley

Människorättsadvokat och Solicitor Advocate

Yevgeniya Averhed

BA i mänskliga rättigheter, pågående MA-studier i flyktingrätt och ofrivillig migration, samt biträdande direktör vid Folkuniversitetet, Uppsala